

فصل دوم

بررسی اسناد بالادستی

۱. مقدمه‌ای بر شرایط جغرافیایی و جمعیتی استان قم

استان قم یکی از ۳۱ استان ایران است که در مرکز کشورمان و در جنوب استان تهران، شمال استان اصفهان، شرق استان مرکزی و غرب استان سمنان واقع شده است. مرکز استان، کلان‌شهر قم است. این استان در یک منطقه خشک و نیمه‌خشک واقع شده است و آب و هوای گرم و خشک دارد. جنوب و غرب استان پوشیده از کوه‌های مرتفع است و آب و هوای معتدل دارد. مناطق شرقی، مرکزی و شمالی استان نیز پوشیده از بیابان‌های وسیع است که بزرگ‌ترین آن‌ها دشت مسیله است. استان قم از نظر وسعت، پس از استان البرز کوچک‌ترین استان ایران است. این استان تنها یک شهرستان دارد. شهرهای قم، دستجرد، پردیسان و سلفچگان مهم‌ترین شهرهای استان به شمار می‌روند.

محدوده وسیعی از استان قم دارای آثار تمدن قدیمی قمرود است و عناصری را از روزهای اولیه حضور تمدن در خود حفظ کرده است. اولین نیایش‌گاه‌های باستانی در فلات ایران در این منطقه ساخته شده‌اند.

مهم‌ترین عامل مؤثر بر وضع اقتصادی استان، صنعت گردشگری و به ویژه توریسم مذهبی است و دلیل آن، وجود حرم فاطمه معصومه (س) و مسجد جمکران، و تعداد زیادی از مزارهای امام‌زاده‌ها و علویان در استان است که در تمام فصول سال، پذیرای زائران بسیاری از نقاط مختلف ایران و سایر کشورها است و این امر، موجب رونق بازار کار و خدمات در این شهر شده است.

شهرستان قم در سال ۱۳۷۵ خورشیدی براساس مصوبه مجلس ایران، به استان مستقل تبدیل شد. هشت راه اصلی مواصلاتی، به استان قم منتهی می‌شوند. آزادراه ۵، آزادراه ۷، جاده ۶۵ و جاده ۷۱ مهم‌ترین آن‌ها هستند.

استان قم ۱۱۲۴۰ کیلومتر مربع وسعت دارد. این استان به طور متوسط ۹۳۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد که در پست‌ترین نقطه حاشیه کویر، ۸۰۰ متر و در بلندترین نقطه کوهستانی (کوه ولیجا) به ۳۳۳۰ متر می‌رسد.

شهرستان قم در ارتفاعی بین ۸۰۰ متر در حاشیه کویر تا ۱۳۰۰ متر در مناطق کوهستانی از سطح دریا قرار دارد. شهر قم بین ۸۳۰ متر تا ۹۵۰ متر از سطح دریا واقع شده است.

به دلیل ویژگی‌های طبیعی، استان با کمبود منابع آب سطحی و زیرزمینی مواجه است. رودخانه‌های قمرود و قره‌چای، جریان‌های دائمی و سطحی را تشکیل می‌دهند که با احداث سد‌های ۱۵ خرداد و قره‌چای بر روی آن‌ها در سالیان اخیر مهار شده‌اند. رودخانه‌های سلمان، زوریان، قره‌سو، طغرود و فردو دیگر رودخانه‌های مهم استان هستند. از ۲۷۰ حلقه چاه عمیق، ۱۲۷ چاه نیمه عمیق، و تعداد زیادی قنات و چندین دهنه چشمه در سطح استان، آبی معادل ۶۴۰ میلیون متر مکعب در سال برداشت می‌شود.

از لحاظ پوشش گیاهی، حوزه شهرستان قم دارای یک میلیون هکتار مرتع است که از این مقدار ۲ درصد مراتع درجه یک، ۴ درصد مراتع درجه دو، ۱۵ درصد مراتع درجه سه، ۴۵ درصد مراتع درجه چهار و ۳۴ درصد مراتع درجه پنج‌اند. گونه‌های گیاهی با توجه به اقلیم منطقه شامل انواع گیاهان شورپسند، گز، تاغ، درمنه‌ها و سایر گونه‌های خشک پسند هستند.

جمعیت استان قم در سال ۱۳۹۰ برابر با ۱,۱۵۱,۶۷۲ نفر بوده است که ۱,۰۹۵,۸۷۵ نفر آن در نقاط شهری و بقیه در روستاها زندگی می‌کنند. همچنین ۵۸۷,۶۶۱ نفر جمعیت استان مرد و ۵۶۴,۰۱۱ نفر زن هستند که این جمعیت در ۳۲۱,۱۴۴ خانوار زندگی می‌کنند. قم، بیست و یکمین استان ایران از نظر جمعیت است و تراکم جمعیت در آن ۱۰۰ نفر بر هر کیلومتر مربع است که از این نظر پنجمین استان پرتراکم ایران است. نرخ رشد جمعیت استان در سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰، ۱,۳۹۰ درصد بوده است.

۲. تعریف و دسته‌بندی اسناد بالادستی |

اسناد بالاسری مجموعه‌ای از قوانین، دستورالعمل‌ها، الزامات و خط‌مشی‌هایی می‌باشند که به عنوان یکی از مهمترین ورودی‌ها در هر سیستم برنامه‌ریزی مورد استفاده قرار می‌گیرند.

در موضوعات برنامه‌ریزی شهری، اسناد بالاسری در حوزه‌های ملی، استانی و شهری دسته‌بندی می‌شوند. اسناد بالاسری ملی، مجموعه الزاماتی هستند که در سطح ملی برای کلیه شهرها در سائز شهری مختلف ارائه گردیده است. از این جمله می‌توان به مصوبات شورای عالی معماری و شهرسازی ایران در خصوص الزامات شهرسازی در کلان‌شهرها اشاره کرد. اسناد بالاسری استانی اغلب ناظر بر مزیت‌ها و برنامه‌های توسعه استانی می‌باشند. از آن جمله می‌توان به طرح آمایش سرزمین و سند توسعه استان اشاره نمود.

اسناد بالاسری شهری نیز، مجموعه طرح‌های ساختاری راهبردی شهری می‌باشند که در قالب طرح‌های جامع و تفصیلی، برنامه‌های توسعه شهری رتیبین می‌کنند. همچنین کلیه طرح‌های جامع موضوعی نیز به عنوان بخشی از اسناد بالاسری شهری شناخته می‌شود.

در مسیر تدوین سند راهبردی شهرداری قم و در گام‌های ابتدایی پروژه، کلیه اسناد بالاسری ملی، منطقه‌ای و استانی مرتبط با شهر قم استخراج و در مسیر پروژه مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. شایان ذکر است با توجه به جایگاه ویژه شهر قم، یکی از نکاتی که به عنوان خط‌الهام بخش و چراغ‌هدایت در کل مسیر تدوین سند راهبردی شهرداری قم مورد استفاده قرار گرفته است، نظرات علما و مراجع و به ویژه مقام معظم رهبری درباره شهر قم می‌باشد.

در ادامه لیست اسناد بالاسری که در تدوین این سند مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته، آورده شده است:

- بیانات مقام معظم رهبری
- سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی
- سند توسعه ملی استان قم
- سند آمایش سرزمین
- طرح ساختاری-راهبردی و تفصیلی شهر قم
- برنامه پنجم و ششم توسعه
- سند جامع حمل و نقل شهر قم
- سند راهبردی حوزه علمیه شهر قم
- سند راهبردی حوزه جامعه المصطفی شهر قم
- این دسته‌بندی در شکل ۷ قابل مشاهده می‌باشد.

شکل ۷: تقسیم‌بندی اسناد بالادستی

۲-۱- بیانات مقام معظم رهبری در خصوص شهر قم |

از مهمترین اسناد بالادستی که در برنامه ریزی راهبردی و سند پنج ساله شهرداری قم مورد بررسی قرار گرفته است، بیانات مقام معظم رهبری طی سفر ایشان به شهر قم در ۲۷ مهرماه سال ۱۳۸۹ هجری خورشیدی است.

مقام معظم رهبری طی سخنرانی خود در جمع پرشور مردم انقلابی شهر قم، سه ویژگی اصلی این شهر را با صراحت کامل بیان فرمودند. ایشان شهر قم را شهر علم، جهاد و بصیرت معرفی نموده و پیدایش شهر قم را به حرکتی جهادین و توأم با بصیرت نسبت دادند.

مقام معظم رهبری ضمن خاطرنشان کردن نقش تاریخی شهر قم در شکل‌گیری انقلاب اسلامی و مبارزات مردم غیور و مسلمان این شهر، بر بیداری مردم قم در تمامی عرصه‌ها و دوران‌ها اشاره نمودند. ایشان شهر قم را به عنوان مذهبی‌ترین شهر کشور و خاستگاه بزرگ‌ترین انقلاب دوران معاصر معرفی نمودند و از جایگاه ویژه شهر قم در سطح جهان و وجود حساسیت سیاسی و بین‌المللی نسبت به این شهر، سخن به میان آوردند.

همچنین وجود حرم مطهر حضرت معصومه (س)، مسجد شریف جمکران، بارگاه امام‌زادگان و نیز وجود بزرگ‌ترین حوزه

علمیه علوم اسلامی در دنیای اسلام را، به عنوان بزرگ‌ترین ظرفیت‌های ملی و بین‌المللی و کارکردهای این شهر مقدس بیان فرمودند.

از مهمترین رهنمودهای ایشان درباره توسعه شهر قم، می‌توان به ایجاد زمینه مناسب برای رونق دوباره کشاورزی، حمایت از صنایع دستی به ویژه فرش، و توسعه معماری اسلامی در شهر قم اشاره نمود.

۲-۲- چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی |

با اتکال به قدرت لایزال الهی و در پرتو ایمان و عزم ملی، و کوشش برای برنامه‌ریزی شدن و تدبیر جمعی و در مسیر تحقق آرمان‌ها و اصول قانون اساسی، در چشم‌انداز ۲۰ ساله:

ایران کشوری است توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، با هویت اسلامی و انقلابی، الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده در روابط بین‌الملل.

جامعه ایرانی در افق این چشم‌انداز، چنین ویژگی‌هایی خواهد داشت:

■ توسعه یافته، متناسب با مقتضیات فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی خود، متکی بر اصول اخلاقی و ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی، با تأکید بر مردم‌سالاری دینی، عدالت اجتماعی، آزادی‌های مشروع، حفظ کرامت و حقوق انسان‌ها و بهره‌مند از امنیت اجتماعی و قضایی.

■ برخوردار از دانش پیشرفته، توانا در تولید علم و فن‌آوری، متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی در تولید ملی.

■ امن، مستقل و مقتدر با سامان دفاعی، مبتنی بر بازدارندگی همه‌جانبه و پیوستگی مردم و حکومت.

■ برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده، به دور از فقر، فساد، تبعیض و بهره‌مند از محیط مطلوب.

■ فعال، مسئولیت‌پذیر، ایثارگر، مؤمن، رضایت‌مند، برخوردار از وجدان کاری، انضباط، روحیه تعاون و سازگاری اجتماعی، متعهد به انقلاب و نظام اسلامی، و شکوفایی ایران و مفتخر به ایرانی بودن.

■ دست یافته به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فن‌آوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی (شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه) با تأکید بر جنبش نرم‌افزاری و تولید علم، رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی، ارتقای نسبی سطح درآمد سرانه و رسیدن به اشتغال کامل.

■ الهام‌بخش، فعال و مؤثر در جهان اسلام با تحکیم الگوی مردم‌سالاری دینی، توسعه کارآمد، جامعه اخلاقی، نواندیشی و پویایی فکری و اجتماعی، تأثیرگذار بر همگرایی اسلامی و منطقه‌ای بر اساس تعالیم و اندیشه‌های امام خمینی (ره).

■ دارای تعامل سازنده و مؤثر با جهان بر اساس اصول عزت، حکمت و مصلحت.

ملاحظه: در تهیه، تدوین و تصویب برنامه‌های توسعه و بودجه‌های سالیانه، این نکته مورد توجه قرار گیرد: شاخص‌های

کمی کلان آن‌ها از قبیل نرخ سرمایه‌گذاری، درآمد سرانه، تولید ناخالص ملی، نرخ اشتغال و تورم، کاهش فاصله درآمد میان دهک‌های بالا و پایین جامعه، رشد فرهنگ و آموزش و پژوهش و توانایی‌های دفاعی و امنیتی، باید متناسب با سیاست‌های توسعه و اهداف و الزامات چشم‌انداز تنظیم و تعیین گردد و این سیاست‌ها و هدف‌ها، به صورت کامل مراعات شود.

شایان ذکر است، این چشم‌انداز مبنای تنظیم سیاست‌های کلی چهار برنامه پنج‌ساله آینده خواهد بود و افق جهت‌گیری

کلی فعالیت‌های کشور را در ابعاد مختلف، در ۲۰ سال آینده مشخص می‌کند.

۲-۳- سند توسعه ملی استان قم |

در ادامه به بررسی موارد مهم سند توسعه ملی استان قم، با عملکرد شهرداری‌ها پرداخته شده است.

۲-۳-۱- اصلی‌ترین قابلیت‌های توسعه براساس سند توسعه ملی استان قم |

۱. وجود حرم مطهر حضرت معصومه (س) و مسجد مقدس جمکران، به عنوان دومین مرکز زیارتی کشور و خاستگاه انقلاب اسلامی.
۲. وجود حوزه‌های علمیه و حضور علما و مراجع تقلید، به منظور تربیت طلاب و فضایی علوم دینی برای جهان تشیع.
۳. وجود فضای معنوی و فرهنگی و سرمایه انسانی مستعد جهت امر توسعه.
۴. برخورداری از موقعیت جغرافیایی ویژه و استقرار در مسیر چهارراه مواصلاتی کشور، همجواری با قطب‌های صنعتی، نزدیکی به بازارهای بزرگ مصرف (تهران، اصفهان، اراک)، نزدیکی به فرودگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) و واقع شدن در شعاع ۱۲۰ کیلومتری تهران.
۵. برخورداری از زیرساخت‌های مناسب مخابراتی (فیبرنوری)، قابلیت‌های فناوری اطلاعاتی و تولید نرم افزار.
۶. وجود منطقه ویژه اقتصادی سلفچگان با تأسیسات بازرگانی، صنعتی و موقعیت جغرافیایی مناسب جهت بارانداز تجاری و نگهداری و صادرات کالا.
۷. بهره‌مندی از صنعت بافت فرش به ویژه فرش ابریشم و سایر صنایع دستی.
۸. وجود دریاچه نمک و حوض سلطان و امکان استحصال فرآورده‌های معدنی و پرورش آبزیان زیست‌نمک.
۹. وجود منابع کانی فلزی (منگنز، منیزیم و باریت) و غیرفلزی (نمک، آهک، گچ و سنگ‌های تزئینی).
۱۰. وجود ذخایر نفت و گاز شیرین منطقه البرز و سراج، امکان‌پذیری ذخیره‌گاز و شرایط مناسب برای احداث تأسیسات نفتی پالایشگاه و پتروشیمی.
۱۱. برخورداری از توانایی‌های تولید و مبادله دام و فرآورده‌های دامی، و پرورش طیور و آبزیان.
۱۲. وجود شرایط اقلیمی متنوع برای تولید انواع محصولات کشاورزی و امکان توسعه کشت‌های محصولات گلخانه‌ای.
۱۳. بهره‌مندی از نیروهای متخصص و ماهر بومی.
۱۴. وجود جاذبه‌های کویری و میراث طبیعی جهت توسعه گردشگری.
۱۵. وجود زمینه‌های قانونی برای توسعه ورزش، نگرش مثبت جامعه به فعالیت‌های ورزشی، گرایش بخش خصوصی و تشکل‌های داوطلب غیردولتی (NGO) به سرمایه‌گذاری و خدمات‌رسانی در توسعه ورزش.

۲-۳-۲- عمده‌ترین تنگناها و محدودیت‌های توسعه براساس سند توسعه ملی استان قم |

۱. کمبود جدی آب (کاهش سطوح سفره‌های آب زیرزمینی، کاهش منابع آب و خاک از نظر کمی و کیفی و کمبود آب‌های سطحی) و کمبود آب آشامیدنی سالم
۲. فقدان بافت کالبدی منظم، و ضعف زیرساخت‌های خدماتی و حاشیه‌نشینی در شهر قم
۳. استقرار ناموزون و نامناسب واحدهای صنفی - صنعتی آلاینده محیط‌زیست در سطوح شهر قم و حاشیه شهر

۴. شرایط سخت محیطی، وسعت اراضی بیابانی و پیشروی کویر
۵. واقع شدن شهر قم بر روی گسل زلزله
۶. کمبود زیرساخت‌های بازرگانی نوین (کمبود انبارهای ذخیره کالا، سردخانه و کشتارگاه‌های صنعتی دام و طیور)
۷. وابستگی شدید منابع مالی بخش ورزش به درآمدهای عمومی.

۲-۳-۳- اصلی‌ترین مسائل براساس سند توسعه ملی استان قم |

۱. فقدان قلمرو جغرافیایی مناسب برای استان و عدم امکان توزیع و بارگذاری مناسب جمعیتی و فعالیت‌های خدماتی
۲. کمبود تأسیسات و امکانات اقامتی و رفاهی برای زائرین و گردشگران
۳. کمبود آب مورد نیاز برای شرب و توسعه بخش صنعت و کشاورزی
۴. کمبود امکانات تفرجگاهی و مراکز مناسب تفریحی، فرهنگی، هنری و ورزشی
۵. کمبود زیرساخت‌های لازم برای ارائه خدمات مناسب اجتماعی، آموزشی، درمانی، بهداشتی
۶. عدم تناسب بین نیاز شهرها و درآمد شهرداری‌های استان قم
۷. ناهنجاری‌های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی ناشی از مهاجرت‌های بی‌رویه به استان
۸. نامناسب بودن وضعیت پایانه‌های مسافری و فرسوده بودن ناوگان حمل و نقل مسافرو کالا
۹. فقدان نظام شناسایی استعدادهای ورزشی

۲-۳-۴- اهداف بلندمدت براساس سند توسعه ملی استان قم |

در راستای تحقق چشم‌انداز توسعه جمهوری اسلامی ایران و براساس الگوی اسلامی، قم استانی خواهد بود توسعه یافته، توانا در تولید علم و فن‌آوری و علوم اسلامی و برخوردار از فضایی معنوی و امن. بدین ترتیب با توجه به قابلیت‌ها و تنگناها، توسعه استان حول محور خدمات با تأکید بر زیارت و سیاحت، آموزش عالی به ویژه در زمینه‌های علوم انسانی و حوزوی، و فعالیت‌های صنعتی و توسعه کشاورزی با تأکید بر کشت متراکم استوار خواهد بود. بنابراین اهداف بلندمدت توسعه استان عبارتند از:

۱. دستیابی به سیمای کالبدی توسعه یافته به عنوان ام‌القرای جهان تشیع و نماد کارآمدی نظام جمهوری اسلامی.
۲. ارائه یک شهر نمونه شیعی از حیث عمران، توسعه شهری و روابط حاکم بر اقتصاد و اجتماع شهروندان.
۳. اعتلای معرفت دینی، ارزش‌های فرهنگی و ویژگی‌های هویتی استان و ارتقای نقش استان در زمینه احیا و توسعه فرهنگ و معارف اسلامی و علوم اهل بیت در سطوح ملی و فراملی، و بهره‌گیری وسیع از ICT در این ارتباط.
۴. کاهش ناهنجاری‌های اجتماعی و فرهنگی.
۵. تأمین آب مورد نیاز با اولویت مصارف شرب، محیط‌زیست و بخش‌های صنعت و کشاورزی، و بهره‌برداری مطلوب از آب‌های سطحی و تقویت ذخایر آب‌های زیرزمینی با اولویت آبخوان‌های با بیلان منفی.
۶. صیانت و بهره‌برداری مناسب از منابع پایه، و ارتقای کیفی و بهره‌وری فعالیت‌های کشاورزی متناسب با ظرفیت منابع آب در استان و برنامه‌های مدیریت منابع آب حوضه آبریز.
۷. توسعه ظرفیت‌های بخش گردشگری، ارتقا و توسعه همه جانبه و پایدار صنعت گردشگری (زیارت و سیاحت) استان.
۸. ارتقا و توسعه صنعت استان و افزایش سهم ارزش افزوده آن در کل ارزش افزوده بخش صنعت کشور و بهره‌برداری

مناسب از منابع معدنی.

۹. ارتقای سطح خدمات برتر با اولویت آموزش عالی و درمان تخصصی.
۱۰. توسعه و تقویت صنایع دستی بومی استان و حفظ هویت صنعت فرش دستباف قم به عنوان یک تولید صنعتی، هنری
۱۱. حفظ و احیا و بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی و جلوگیری از پیشروی کویر.
۱۲. نوین‌سازی بخش بازرگانی استان با استفاده از زیرساخت‌های موجود.
۱۳. ارتقای عملی همکاری حوزه و دانشگاه.
۱۴. کاهش عدم تعادل‌های منطقه‌ای موجود از حیث توزیع جمعیت و فعالیت‌های خدماتی.
۱۵. افزایش مشارکت زنان در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی.
۱۶. حفاظت و ارتقای سطح توانمندی‌های محیطی و انسانی در راستای توسعه پایدار.
۱۷. نهادینه‌سازی بهره‌وری و افزایش آن در بخش‌های اقتصادی و عوامل تولید.
۱۸. ارتقای نقش ورزش در تأمین سلامت جسمی و روحی و تقویت توانمندی‌های افراد و گروه‌های اجتماعی.
۱۹. دستیابی به هدف‌های توسعه هزاره (M.D.G) در استان.
۲۰. توانمندسازی بخش تعاونی برای ایفای فعالیت‌های گسترده و اداره بنگاه‌های اقتصادی بزرگ.
۲۱. توسعه نقش و جایگاه زنان در سطوح تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری استان.

۲-۳-۵- راهبردهای بلندمدت توسعه براساس سند توسعه ملی استان قم |

۱. اصلاح قلمرو جغرافیایی استان در جهت کاهش عدم تعادل‌های منطقه‌ای، کارآمد کردن نظام اداری و اجرایی استان، فراهم نمودن زمینه‌های لازم جهت ایفای نقش اصلی ملی و فراملی قم.
۲. ایجاد و توسعه زیرساخت‌های گردشگری، تجهیز قطب‌های تفریحی و بسترسازی لازم در زمینه توسعه مراکز اقامتی سیاحتی، فرهنگی و هنری، تفریحگاهی و ورزشی و تقویت مناطق مستعد گردشگری و حفظ و احیای آثار فرهنگی و تاریخی.
۳. ساماندهی حاشیه‌نشینی و اصلاح محیط شهری براساس طرح‌های نوین توسعه شهری.
۴. انتقال آب مورد نیاز از حوزه‌های آبریز مجاور برخوردار به استان، و تقویت ذخایر آب‌های زیرزمینی.
۵. افزایش بهره‌وری تولیدات صنعتی، توسعه شهرک‌ها و نواحی صنعتی موجود با حفظ توان زیست‌محیطی استان، ایجاد شهرک‌های صنعتی جدید تخصصی مبتنی بر فناوری‌های برتر.
۶. توسعه صنایع غذایی و دارویی، معدنی، نساجی، پوشاک و قطعات خودرو.
۷. فراهم‌سازی زیرساخت‌های ارتباطی و رسانه‌ای مناسب برای توسعه در کلیه عرصه‌ها به ویژه فرهنگ و علوم اسلامی، و گسترش ارتباطات فرهنگی و مذهبی با کشورهای اسلامی.
۸. فراهم نمودن زمینه‌های لازم برای جلب سرمایه‌های داخلی و خارجی در فعالیت‌های اقتصادی - اجتماعی.
۹. توسعه، تجهیز و استفاده بیشتر از قابلیت‌های موجود در منطقه ویژه اقتصادی سلفچگان.
۱۰. افزایش بهره‌وری منابع پایه آب و خاک با استفاده از شیوه‌های نوین و تقویت ذخایر سفره‌های آب زیرزمینی.
۱۱. ارتقای شاخص‌های بهره‌وری حمل و نقل و جاده‌ای استان.
۱۲. توسعه آموزش عالی (دانشگاهی و حوزوی) در زمینه علوم انسانی و سایر رشته‌های دانشگاهی، و گسترش آموزش‌های فنی و حرفه‌ای با توجه به قابلیت‌ها و ضرورت‌های استان.

۱۳. حفاظت، احیا و بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی.
۱۴. توسعه و ترویج و بازاریابی صنعت فرش دستباف.
۱۵. توسعه گسترش زیرساخت‌ها و تأسیسات نگهداری و انتقال کالا.
۱۶. استفاده از موقعیت جغرافیایی استان در تمرکززدایی ارتباطی از تهران.
۱۷. گسترش بهره‌برداری از معادن و توسعه صنایع فن‌آوری آن.
۱۸. مصرف بهینه آب و بازیافت آن.
۱۹. جذب مشارکت و ارتقای نقش تشکل‌ها (اتحادیه‌ها و تعاونی‌ها و سازمان‌های غیردولتی) در فرآیند توسعه پایدار.
۲۰. ساماندهی مراکز سکونتی برای سرریز جمعیت قم.
۲۱. فراهم نمودن زمینه‌های لازم برای همکاری حوزه و دانشگاه.
۲۲. بسترسازی مناسب برای حضور زنان در فرآیند توسعه.
۲۳. ارتقای سطح شاخص‌های ورزشی، تفریحی و هنری.
۲۴. ایجاد سازوکارهای لازم و حمایت از افزایش بهره‌وری در بخش‌های اقتصادی و عوامل تولید.
۲۵. گسترش ورزش‌های پرورشی، همگانی، تفریحی، قهرمانی و حرفه‌ای در استان.
۲۶. ریشه‌کنی فقر شدید و گرسنگی و بهره‌مندی همگانی از مواهب توسعه اقتصادی و اجتماعی.
۲۷. دستیابی همگانی به آموزش ابتدایی و ترویج و بهبود برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان.
۲۸. کاهش مرگ‌ومیر مادران و کودکان.
۲۹. مبارزه با بیماری‌های عمده (ایدز / H.I.V ، سل ، مالاریا و ...).
۳۰. حمایت مؤثر از تشکیل و توسعه تعاونی‌ها و ایجاد و گسترش شهرک‌ها و مجتمع‌های تعاونی.
۳۱. بسترسازی برای افزایش مشارکت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی زنان در روند توسعه استان.
۳۲. نهادینه کردن رویکرد مدیریت عرضه و تقاضا و افزایش سطح آگاهی عمومی در مدیریت بهینه مصرف آب.
۳۳. ایجاد زمینه‌های لازم برای جلب مشارکت مردمی و بخش خصوصی در بهره‌برداری و مدیریت آب.
۳۴. گسترش پوشش بیمه‌های اجتماعی و کاهش تلفات انسانی در اثر حوادث.

۲-۴- سند آمایش سرزمین |

با توجه به تعریف از آمایش سرزمین، که رسیدن به مطلوب‌ترین توزیع ممکن جمعیت، توسط بهترین شکل توزیع فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی در پهنه سرزمین است؛ مطالعاتی در قالب برنامه آمایش استان در اختیار این مشاور قرار گرفته است. مطالعات موصوف در آبان ماه سال ۱۳۹۳ توسط مشاور شرق آیند انجام گرفته است. این برنامه جهت بررسی و تصویب، در آبان سال ۱۳۹۳ به شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان ارسال گردیده است، لیکن مراحل تصویب طرح تاکنون انجام نپذیرفته است. لذا در طبقه‌بندی اسناد بالاسری برنامه راهبردی این مطالعات نمی‌تواند استفاده شود.

این گزارش در دو بخش اصلی تدوین شده است که در بخش اول به بررسی وضعیت استان پرداخته، و در بخش دوم اصلی‌ترین جهت‌گیری‌های استان را به عنوان برنامه آمایش سرزمین ارائه داده است. در زیر به اهم مطالب این گزارش اشاره می‌شود.

۲-۱-۴- نکاتی در خصوص شناخت وضع موجود براساس سند آمایش |

شناسایی و دسته‌بندی نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدات استان چه در ابعاد اقتصادی-اجتماعی و چه در ابعاد محیطی-فضایی، گامی اساسی است که این تحقیق را در ارائه تحلیل کامل‌تری از شرایط موجود و ترسیم دقیق تراهداف و راهبردهای آمایش استان یاری می‌نماید. با عنایت به مطالعات انجام شده و تحلیل‌های ارائه شده در هر زمینه، اصلی‌ترین نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدات استان به شرح زیر جمع‌بندی می‌شوند.

۱. نقاط قوت براساس سند آمایش استان قم

- وجود حرم مطهر حضرت معصومه (س) به عنوان یکی از مکان‌های مقدس شیعیان جهان
- وجود مسجد مقدس جمکران به عنوان دومین مکان مقدس استان و جاذبه‌های فرهنگی-زیارتی آن
- وجود مراجع عظام تقلید، حوزه‌های علمیه و مراکز متعدد تحقیقاتی علوم اسلامی به عنوان مراکز تربیت طلاب علوم دینی، و تحقیق در سطح جهان تشیع
- وجود مراکز انتشار و چاپ کتاب در سطح ملی و تولید نرم‌افزارهای فرهنگی
- برخورداری از مراکز دانشگاهی معتبر با رشته‌های متفاوت به ویژه در زمینه علوم انسانی
- برخورداری از جاذبه‌های متنوع گردشگری، زیارتی، کویری و میراث طبیعی
- برخورداری از شبکه آزادراه‌ها، بزرگراه‌ها و سایر راه‌های ملی و بین منطقه‌ای، شبکه خطوط آهن و خطوط انتقال انرژی سراسری
- برخورداری از زیرساخت‌های مناسب مخابراتی و توسعه یافتگی فناوری اطلاعات و ارتباطات
- برخورداری از کلان‌شهر قم با توان ایفای نقش منطقه‌ای و تأسیسات و فعالیت‌های اقتصادی و خدماتی مستقر در آن
- بخش خصوصی توانمند و برخورداری از نیروی کار بومی ماهر
- وجود منطقه ویژه اقتصادی سلفچگان با تأسیسات بازرگانی، صنعتی و موقعیت جغرافیایی مناسب
- برخورداری از منابع معدنی قابل توجه و صنایع فرآوری این مواد، به ویژه در زمینه مصالح و سنگ‌های ساختمانی
- وجود منابع نفت و منابع گاز طبیعی سراج
- گرایش بخش خصوصی و تشکل‌های داوطلب غیردولتی و خیریه به سرمایه‌گذاری و خدمت‌رسانی در بخش اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی
- وجود زیرساخت‌ها و شهرک‌های مناسب برای رشد و توسعه و احداث واحدهای تولیدی

۲. نقاط ضعف براساس سند آمایش استان قم

- کمبود جدی منابع آب (کمی و کیفی)
- کمبود اراضی مستعد کشاورزی و اراضی قابل تجهیز برای کاربری‌های گوناگون سکونتی یا فعالیتی
- شرایط نامساعد اقلیمی، نازل بودن بارش و بالا بودن تبخیر، به ویژه در نواحی شمالی و شرقی استان
- توزیع قطبی جمعیت و فعالیت و عدم تعادل‌های شدید فضایی
- پایین بودن سهم تولید ناخالص استان از کشور در مقایسه با سهم جمعیتی استان، و پایین بودن بهره‌وری سرانه استان
- عدم توسعه کالبدی شهر قم متناسب با جمعیت و جایگاه این شهر، سهم بالای بافت فرسوده شهری و کمبود مواردی از

- قبیل امکانات و تأسیسات اقامتی و رفاهی، فضاهای فرهنگی- ورزشی و سرانه فضای سبز
- وجود حاشیه‌نشینی در شهر قم و استقرار ناموزون و نامناسب واحدهای صنفی- صنعتی آلاینده محیط‌زیست در سطح شهر قم و حاشیه شهر
  - ضعف زیرساخت‌های خدمات‌رسانی به زائرین
  - نبود صنایع بزرگ و مادر در استان

۳. فرصت‌ها براساس سند آمایش استان قم

- موقعیت جغرافیایی ممتاز استان در همجواری با پایتخت، و امکان استفاده از این موقعیت در زمینه‌های مختلف
- شناخته شده بودن شهر قم به عنوان یک مقصد زیارتی شیعیان جهان
- نزدیکی به بازارهای بزرگ مصرف کشور
- قرارگیری استان در مسیر کریدورهای بین‌المللی حمل و نقل و انتقال انرژی
- وجود طرح‌های انتقال بین حوضه‌ای آب و امکان تأمین آب برای طرح‌های توسعه از طریق این منابع
- افزایش قابل توجه سهم بخش مولد صنعت و معدن در تولید ناخالص استان، و ضریب تمرکز مکانی بالای این بخش در تولید استان
- افزایش روزافزون اهمیت اقتصادی- اجتماعی شهر قم
- وجود اندیس‌های معدنی ارزشمند فلزی و غیرفلزی قابل اکتشاف و بهره‌برداری
- امکان استفاده از انرژی‌های نو از قبیل انرژی خورشیدی و سایر انرژی‌های پاک در بخش‌های اقتصادی

۴. تهدیدها براساس سند آمایش استان قم

- عدم وجود نواحی و نقاط شهری توانمند، جهت کارکرد به عنوان شهرستان مستقل برای مشارکت با قم و به عهده گرفتن بخشی از وظایف شهرستان قم
- وجود جریان‌های مهاجرتی بی‌رویه به سوی استان و به ویژه شهر قم
- نرخ بسیار بالای شهرنشینی (بیش از ۹۵٪ در سال ۱۳۹۰) و به تبع، نرخ پایین روستانشینی استان (کمتر از ۵٪) به عنوان پایین‌ترین نرخ روستانشینی کشور
- شدت پدیده بزرگ‌سری شهری و تمرکز شدید جمعیت و فعالیت در شهر قم
- وابستگی مدیریت منابع آب استان به برخی از دیگر استان‌ها، به دلیل انتقال آب از سایر حوزه‌ها
- واقع شدن مناطقی از استان بر روی گسل‌های فعال و مواجه بودن شهر قم با خطر زلزله
- سیل‌گیر بودن مناطقی از استان به ویژه شهر قم
- وجود سایر مخاطرات طبیعی و زیست‌محیطی مثل پیشروی کویر، پسروری مراتع و پوشش گیاهی، خشکسالی، ریزگرد و طوفان شن
- پایین بودن سطح فناوری و فرسودگی ماشین‌آلات در بهره‌برداری از معادن استان

با توجه به موارد فوق، بیانیه چشم‌انداز توسعه استان به شرح زیر ارائه می‌شود:

۵. چشم‌انداز استان قم براساس سند آمایش با توجه به چشم‌انداز ۱۴۰۴

استان قم در افق چشم‌انداز (سال ۱۴۰۴)، استانی است پیشرفته با مردمی مؤمن و فرهیخته، فضای معنوی و امن و متناسب با نقش و جایگاه بین‌المللی آن، که با برخورداری از اماکن مقدس متعدد، حوزه‌های معتبر علوم دینی، دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی پیشرفته و خدمات و تولید با کیفیت، توسعه خویش را بر پایه سه محور مرکزیت تولید و نشر علوم و معارف دینی، شهرزبانی در مقیاس جهانی، و الگوی مدنیت اسلامی استمرار می‌بخشد.

این استان با استفاده از موقعیت جغرافیایی خویش، زیربناهای توسعه یافته، خدمات پیشرفته و توان‌های متعدد کلان‌شهر قم، ضمن مشارکت با تهران در ایفای برخی از وظایف ملی و منطقه‌ای، نقش تمرکززدایی ارتباطی از مرکز کشور را به خوبی ایفا می‌نماید.

کلان‌شهر قم به عنوان یکی از مراکز مقدس شیعیان جهان، شهری است پیشرفته و فارغ از فعالیت‌های غیرضروری که به همراه سایر نقاط آباد شهری و روستایی استان، شبکه سکونتگاهی با شدت تمرکز کمتر نسبت به مراحل اولیه توسعه را شکل می‌دهند.

این استان در افق چشم‌انداز، از نظام‌ها و تأسیسات تولیدی و خدماتی پیشرفته برخوردار است. وجه غالب فعالیت‌های تولیدی این استان را صنایع با فناوری برتر، پاک و کم‌آب‌بر، و کشاورزی متمرکز و صنعتی شکل می‌دهند به گونه‌ای که ضمن استفاده منطقی از منابع طبیعی، پایداری توسعه را برای برخورداری نسل‌های آینده تضمین می‌نمایند.

۶. راهبردها (مأموریت‌ها) ملی آمایش استان قم

- استفاده از جایگاه ویژه فرهنگی استان در حفظ و بالندگی هویت اسلامی-ایرانی کشور، و شناساندن ابعاد این هویت به سایر ملل جهان و به ویژه کشورهای منطقه.
- توسعه امکانات و تأسیسات در بخش گردشگری با تأکید بر زیارت، و به کارگیری شیوه‌های نوین مدیریت و بازاریابی در راستای ارتقای همه جانبه این بخش در سطح ملی و فراملی.
- استفاده از موقعیت ممتاز جغرافیایی استان به عنوان مکانی برای جذب سرمایه‌گذاری‌های متمایل به مناطق پرتراکم کشور به ویژه تهران.
- بهره‌برداری بهینه و پایدار از منابع پای (آب و خاک)
- ایجاد تحول بنیادین در بخش‌های خدماتی و ارتقای سهم فعالیت‌های نوین در آن‌ها به عنوان یکی از استان‌های تخصصی در بخش خدمات با عملکردهای ملی.
- پذیرش برخی از نقش‌های ملی و منطقه‌ای پایتخت، به ویژه در زمینه‌های فرهنگی و اداری-سیاسی (انتقال برخی از نهادهای حکومتی مثل نهادهای قضایی، سازمان تبلیغات، شورای نگهبان و...) و پشتیبانی از استان تهران در شرایط بحرانی
- استفاده از موقعیت جغرافیایی و شبکه‌های حمل و نقل استان در تمرکززدایی ارتباطی از تهران
- استفاده از فرصت برخورداری از منطقه ویژه اقتصادی و بندر خشک سلفچگان، در برقراری پیوندهای اقتصادی فراملی و تسهیل روابط درونی و بیرونی اقتصاد
- زمینه‌سازی برای حضور و فعالیت هرچه بیشتر بخش خصوصی، برای سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی استان
- توسعه صنعتی استان و تخصصی شدن در صنایع حمل و نقل

۷. هدف کلی سند آمایش سرزمین

هدف آمایش استان، دست‌یابی به سازمان فضایی متعادل و منسجمی در استان است که بتواند با بهره‌گیری از توان‌های محیطی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی استان با ملاحظات توسعه پایدار، شرایط تحقق چشم‌انداز توسعه استان و اهداف توسعه ملی را از طریق ارتقای ظرفیت بخش‌های مختلف در استان فراهم نماید. در این راستا و با توجه به ویژگی‌های استان، تنظیم برنامه آمایش استان به ترتیب بر پایه توسعه بخش خدمات (با تأکید بر تولید و نشر معارف اسلامی، زیارت، گردشگری و آموزش عالی) توسعه صنعتی و کشاورزی استوار خواهد بود.

۸. مجموعه اهداف آمایش استان قم

- برخورداری از جامعه‌ای سالم و امن با ویژگی‌های فرهنگ غنی اسلامی-ایرانی
- ارتباطات فرهنگی و دینی گسترش یافته با سایر استان‌ها و دیگر کشورها، به منظور اشاعه فرهنگ اسلامی
- گردشگری پیشرفته با تأکید بر گردشگری زیارتی
- مراکز حوزوی توسعه یافته با عملکرد ملی و فراملی، و آموزش عالی پیشرفته با تأکید بر رشته‌های علوم انسانی و اسلامی و در سایر رشته‌ها متناسب با گرایش‌های توسعه استان
- خدمات توسعه یافته و افزایش سهم فعالیت‌های نوین و دانش پایه در بخش‌های مختلف خدماتی
- پوشش فراگیر استفاده از فناوری اطلاعات به ویژه در بخش‌های زیارتی، گردشگری، فرهنگی، آموزش عالی، درمان تخصصی و تجارت
- بهره‌برداری پایدار از منابع پایه آب و خاک و حفظ پوشش گیاهی
- محیط زیست انسانی و طبیعی سالم به همراه ارتقای مؤلفه‌های توسعه پایدار
- زیرساخت‌های توسعه یافته در کلیه زمینه‌ها اعم از حمل و نقل (زمینی و هوایی)، مخابرات و ارتباطات و سوخت و انرژی متناسب با موقعیت ممتاز جغرافیایی و ترانزیتی استان
- ایفای نقش فعال در تقسیم کار ملی و مشارکت با تهران در پذیرش نقش‌های ملی و منطقه‌ای پایتخت، متناسب با توان‌ها و قابلیت‌های استان
- تولید ناخالص سرانه متناسب با ظرفیت‌های استان و افزایش بهره‌وری سرانه
- صنایع پیشرفته با فناوری‌های پاک، با تأکید بر تخصصی شدن استان در رشته‌های صنعتی منطبق بر قابلیت‌های استان
- کسب جایگاه مناسب در بهره‌برداری از ذخایر معدنی و ارتقای سهم این بخش در اقتصاد استان
- حفظ و نگه‌داشت سطح فعالیت‌های کشاورزی به همراه ارتقای کیفی و کمی تولید
- فعالیت‌های بازرگانی پیشرفته متناسب با توسعه فعالیت‌های تولیدی و خدماتی استان
- اهداف سازماندهی فضایی:
- سازمان فضایی متعادل و کاهش عدم تعادل‌های منطقه‌ای
- سیمای کالبدی سازمان یافته متناسب با شأن و جایگاه ملی و بین‌المللی استان به ویژه شهر قم
- شرایط زیستی سالم و پایدار در گستره استان، به ویژه در سکونتگاه‌ها و مراکز اصلی فعالیت

۲-۵- طرح ساختاری-راهبردی و تفصیلی شهر قم |

در بررسی سابقه اسناد طرح‌های توسعه شهری قم، طرح هادی به عنوان اولین طرح توسعه شهری است که در سال ۱۳۴۴ به تصویب رسیده است. این طرح که اداره طرح‌ریزی وزارت کشور با هدف ساماندهی و اصلاح بافت موجود، و همچنین تعیین میزان و مکان گسترش آبی و نحوه استفاده از زمین برای عملکردهای مختلف از قبیل مسکونی، تولیدی، تجاری و کشاورزی، و تأسیسات و تجهیزات و نیازمندی‌های عمومی تهیه کرد، در ادامه به استناد مصوبات برنامه سوم عمرانی قبل از انقلاب اسلامی، در سال ۱۳۵۵ مطالعات اولین طرح جامع قم با هدف تعیین خط‌مشی اصولی و کلی سیاست‌های شهری، توسط مهندسين مشاور بوربور انجام شد.

با تغییر الگوی طرح جامع در ایران، در سال ۱۳۶۹ دومین طرح جامع با نام طرح توسعه و عمران و حوزه نفوذ، توسط مهندسين مشاور باوند تهیه گردید. بر این مبنا، اولین طرح تفصیلی شهر قم را مهندسين مشاور باوند، با هدف تعیین دقیق چگونگی استفاده از زمین‌های شهر و تعیین موقعیت و مساحت هر یک از آن‌ها در سطح محلات شهر، تعیین وضعیت دقیق و تفصیلی شهرهای عبور و مرور، و تعیین دقیق میزان تراکم جمعیت و تراکم ساختمانی در واحدهای شهری، در افق زمانی ۱۰ ساله براساس طرح جامع که در سال ۱۳۷۲ مصوب و ابلاغ گردید، تهیه نمودند.

لیکن با استان شدن شهر قم و تغییرات منتج از این تصمیم و تغییر مجدد الگوی طرح جامع در شهر قم، سومین طرح جامع قم که با رویکرد ساختاری-راهبردی توسط مهندسان مشاور امکو ایران بعد از ۸ سال در وزارت راه و شهرسازی تهیه شده بود، در اردیبهشت ۱۳۸۶ در شورای عالی شهرسازی به تصویب رسید و در نهایت در آذرماه ۱۳۸۸ به شهرداری قم ابلاغ گردید.

افق این طرح سال ۱۴۰۰ می‌باشد که در مطالعات و برنامه‌ریزی‌های خود، جمعیتی برابر ۱،۳۲۵،۰۰۰ نفر را برای سکونت در ساختار آبی شهر قم با مساحتی معادل ۱۳۰۲۹ هکتار، با تراکم ناخالص پیشنهادی ۱۰۰/۵ هکتار و تراکم خالص پیشنهادی ۳۵۸ نفر در هکتار، پیش‌بینی کرده است. در ادامه نکات برجسته این طرح ذکر شده است.

در بررسی وضع موجود شهر در مستندات ارائه شده در این طرح، به ذکر مهمترین عوامل توسعه و تشریح اصلی‌ترین محدودیت‌های شهر پرداخته شده است که این عوامل عبارتند از:

پتانسیل زیارتی، حوزه‌های علمیه، ویژگی‌های فرهنگی و موقعیت استقرار شهر قم در محل تلاقی راه‌های ارتباطی شمال و جنوب کشور و عبور راه آهن، بستر طبیعی شهر قم و وجود اراضی هموار برای توسعه شهری، تمرکز خدمات و جمعیت در شهر قم و تمایل به مهاجرت به این شهر، کاهش نرخ رشد طبیعی جمعیت که زمینه مناسبی برای توسعه کیفی آینده شهر محسوب می‌شود، ارزش‌های تاریخی و فرهنگی و وجود عناصر با هویت که سبب با ارزش شدن کالبد شهر می‌گردد، و همچنین تقاضا برای ایجاد شبکه پیاده و دوچرخه، امکان توسعه بهداشت و درمان در بخش خصوصی، جاذبه‌های طبیعی نواحی پیرامون شهر قم، وجود ۲۴۰ بنای تاریخی، ۱۰۰ زیارتگاه و ۴۰ بقعه متبرکه که سبب توسعه توریسم در این شهر است. مجموعه محدودیت‌های توسعه و عمران شهر قم عبارتند از:

کمبود منابع آب آشامیدنی، خشکی شدید هوا، مجاورت با دشت کویر و ورود نمک و گردوغبار و شن و ماسه به فضای شهر، وجود املاح زیاد به ویژه یون و کلر در هوا، نفوذپذیری نسبتاً پایین توأم با بالا بودن سطح آب زیرزمینی در محدوده شمال و شرق شهر و توپوگرافی ناهموار بخش جنوبی، تمرکز بیش از ۹۱ درصد جمعیت استان در شهر قم، عدم وجود سلسله مراتب شبکه‌ای از شهرها و روستاها در استان، جوان بودن ساختار سنی، بالا بودن رشد واقعی جمعیت و مهاجرپذیری شهر قم به همراه ضعف توان مالی مهاجران، عدم تجمیع سرمایه در شهر قم و درآمد اندک شهرداری، اختلاط و عدم تجانس

کاربری‌های شهری، آلودگی هوا توسط صنایع مزاحم و دامداری‌ها و غیره...، مخدوش بودن سلسله مراتب شبکه معابر و محدودیت در منابع و مدیریت شهری.

در ادامه طرح مهم‌ترین اهداف طرح ساختاری و راهبردی شهر قم به ترتیب زیر تعیین شده است:

۱. تأکید بر توسعه پایدار متعادل و متوازن در محیط طبیعی و جلوگیری از تخریب محیط زیست.
۲. جلوگیری از افزایش بی‌رویه جمعیت و توزیع متعادل فعالیت‌ها و اولویت دادن به احیا و ایجاد تحرک در اقتصاد شهر و ایجاد فرصت‌های شغلی و افزایش درآمد شهرداری.
۳. توسعه کیفی کالبدی شهر قم در راستای تحقق جایگاه واقعی شهر قم در مقیاس ملی و منطقه‌ای به منظور توسعه نقش مذهبی، علمی و آکادمیک.
۴. ارتقای نقش خدماتی شهر قم در منطقه و انتقال نقش‌های خدماتی سطح پایین به مکان‌های درجه ۲ استان.
۵. فراهم نمودن فضاهای مناسب سکونت و فعالیت از طریق منطقه‌بندی کاربری‌ها و ایجاد تقسیمات کالبدی مطلوب.
۶. دسترسی عادلانه همه شهروندان و زائران به خدمات مورد نیاز.
۷. ایجاد کیفیت بصری و حفاظت از میراث فرهنگی جهت توسعه نقش توریستی شهر.
۸. ایجاد وحدت، آرام‌بخشی و ایمنی در شبکه حمل و نقل شهری.
۹. توسعه و گسترش تأسیسات زیربنایی با توجه به اصول بهینه‌سازی و صرفه‌جویی در مصرف انرژی.

در نهایت پس از بررسی امکانات و محدودیت‌ها، تعیین راهبردها و سیاست‌های اساسی تغییر و توسعه شهر، در قالب دست‌یابی به اهداف کلان به شرح زیر پیشنهاد شد:

۱. تأکید بر توسعه پایدار و جلوگیری از تخریب محیط زیست
۲. تأکید بر مدیریت منابع آب و تأمین برای نیازهای روزافزون
۳. توسعه فضای سبز شهری و حفاظت از اراضی کشاورزی و باغداری
۴. جلوگیری از توسعه شهر بر روی اراضی نامناسب از نظر طبیعی
۵. جلوگیری از افزایش بی‌رویه جمعیت و کاهش مهاجرت پذیری
۶. توزیع متعادل و متناسب فعالیت‌ها
۷. ایجاد فرصت‌های شغلی
۸. توسعه نقش بازرگانی و پشتیبانی صنایع در شهر قم و جذب صنایع در نقاط پیرامونی
۹. احداث و تقویت شهر جدید سلفچگان
۱۰. احداث شهرک‌های صنعتی جدید و تقویت شهرک‌های صنعتی موجود
۱۱. توسعه توریسم زیارتی
۱۲. بازسازی و نوسازی بافت مرکزی شهر قم
۱۳. محدود نمودن توسعه شهر در داخل محدوده قانونی و افزایش تراکم شهر
۱۴. افزایش درآمد شهرداری
۱۵. فراهم نمودن فضای مناسب سکونت و حذف حاشیه‌نشینی و دسترسی عادلانه شهروندان به خدمات شهری
۱۶. ایجاد انگیزه سرمایه‌گذاری جهت بهبود کیفیت محیط شهری از طریق ایجاد رانت‌های فضایی

۱۷. تأمین فضاهای مناسب حرکت و توقف به منظور آرام‌بخشی و ایمنی عبور و مرور

۱۸. تداوم و پیوستگی فرم شکل شهر

از میان راهبردهای فوق، تأکید بر مدیریت منابع آب و تأمین آب برای نیازهای روزافزون و بازسازی و نوسازی بافت مرکزی شهر قم از بالاترین امتیاز، و راهبرد احداث شهرک‌های صنعتی جدید و تقویت شهرک‌های صنعتی کمترین امتیاز را به دست آوردند.

در بررسی تطبیقی این سند با سایر اسناد بالادستی و انطباق با وضع موجود، مشخص گردید که در طرح ساختاری راهبردی، جمعیت شهر در افق ۱۴۰۰، ۱،۳۲۵،۰۰۰ نفر پیش‌بینی شده است که با انجام برآورد جمعیت در آن سال براساس ضریب رشد، جمعیتی در حدود ۱۴۰۰۰۰۰ نفر در شهر محتمل می‌باشد که این مغایرت، اهمیت توجه به بازگذاری جمعیت براساس پتانسیل شهرها را در تدوین سند چشم‌انداز پررنگ‌تر می‌نماید.

نکته دیگر عدم رعایت تخصیص خدمات براساس سلسه مراتب خدمات شهری براساس استانداردهای مربوطه در طرح می‌باشد، به صورتی که در طرح کاربری‌های خدماتی و عمومی در دو سطح محلی (نیاز به استفاده روزانه به صورت پیاده) و شهری (نیاز به دسترسی هفتگی و ماهیانه با وسایل نقلیه) تفکیک شده است، و طرح از الگوی تقسیمات همسایگی، محله‌ای، ناحیه‌ای، منطقه‌ای، شهری و فراشهری بی‌بهره مانده است که این امر موجب می‌گردد تحقق متوازن و متعادل خدمات در شهر، براساس این سند به صورت کامل ارزیابی نگردد.

در بررسی‌های انجام شده، وضعیت سرانه خدماتی در سطح مناطق ۸ گانه در وضعیت متوازی و متعادلی قرار ندارد؛ لذا توجه به توزیع متوازن و تقسیم عادلانه خدمات از محورهای مهم تدوین چشم‌انداز می‌باشد. جداول گزارش تلفیق مؤید این مطلب است. در ضمن براساس گزارش موصوف، به دلیل عدم توانایی مشاور در خصوص تخصیص خدمات در سلسله مراتب خدمات شهری، بیانگر وضعیت خاص شهر می‌باشد.

در بررسی اسناد در خصوص سطوح استاندارد که با توجه به موارد زیر مشاهده می‌گردد، شهر قم در عمده کاربری‌ها در وضعیت مطلوبی قرار ندارد.

کمبود نسبت به سرانه‌های استاندارد:

براساس جدول زیر، وضعیت سرانه‌های اساسی که تأمین‌کننده نیازهای اولیه هر شهر می‌باشد، ارائه شده است. براساس این جدول نکات زیر قابل استخراج است:

اولاً: در مقایسه سرانه‌های وضع موجود با اعداد متوسط سرانه پیشنهادی مشاور، مشاهده می‌گردد در حال حاضر در هر پنج حوزه خدمات اساسی، کمبود اساسی است به صورتی که با آنالیز انحراف معیار به ترتیب تأمین خدمات کاربری فرهنگی - هنری، درمانی، ورزشی، فضای سبز و آموزشی در الویت تأمین توسط مدیریت شهری قرار دارد. ذکر این نکته ضروری است که وضعیت در سایر خدمات عمومی هم به همین منوال است.

ثانیاً: در مقایسه دامنه سرانه پیشنهادی مشاور با سرانه مصوبه شورای عالی معماری و شهرسازی، هیچ یک نزدیک به حد بالای سرانه مصوب کشور نمی‌باشد که بیانگر عدم شاخص بودن شهر در هر کدام از محورهای پنج‌گانه می‌باشد.

ثالثاً: با توجه به محدودیت‌های تأمین کاربری در محدوده شهر، مشاور جهت تأمین حداقل کاربری در سه حوزه درمانی، ورزشی و فضای سبز پیشنهاد تأمین مابقی سرانه را در حریم شهر داده است که بیانگر وضعیت بغرنج شهر می‌باشد. لازم به ذکر است وجود مصوبه در تأمین سرانه‌های در حریم نیز، به عنوان یک فرصت در تدوین سند چشم‌انداز به شرط تحقق قابل برنامه‌ریزی است.

جدول ۲: مقایسه سرانه وضع موجود با سرانه استاندارد

پیشنهاد مشاور		شورای عالی شهرسازی و معماری			سال ۹۰	
ملاحظات	متوسط	سرانه ملاک عمل	حداکثر سرانه استاندارد	حداقل سرانه استاندارد	سرانه وضع موجود	نوع
	۱,۵۵	۱,۳+۱,۸	۵	۳	۱,۱۲	آموزشی
نیم متر از سرانه در محدوده حریم شهر تأمین شود	۱,۵	۱+۲	۲,۵	۱	۰,۵۵	بهداشتی - درمانی
	۰,۶۲۵	۰,۵+۰,۷۵	۰,۷۵	۰,۵	۰,۱۵	فرهنگی - هنری
نیم متر از سرانه در محدوده حریم شهر تأمین شود	۱,۵	۱+۲	۲	۱,۲	۰,۴۹	ورزشی
سه متر از سرانه در محدوده حریم شهر با پارک‌های تفرجگاهی تأمین شود	۵	۵		۸	۲,۶۵	فضای سبز

در ادامه بررسی‌ها براساس جدول شماره ۳، اولویت تأمین کمبودها در محورهای خدمات عمومی در مقایسه با سرانه پیشنهادی مشاور مشاهده می‌گردد که عبارتند از:

در مقیاس محلی

الویت‌های پارک، آموزشی، درمانی-بهداشتی، فرهنگی-هنری، ورزشی، اداری-انتظامی، مذهبی و تأسیسات و تجهیزات شهری

در مقیاس شهری

پارک، تأسیسات و تجهیزات شهری، ورزشی، حوزه (علوم دینی)، درمانی-بهداشتی، فرهنگی-هنری، مذهبی، حمل و نقل و انبار، آموزشی و تفریحی گردشگری

جدول ۳: اولویت تأمین کمبودها در محورهای خدمات عمومی در مقایسه با سرانه پیشنهادی

اولویت کمبود		درصد کمبود		کمبود (هکتار)		خدمات عمومی
شهری	محلی	شهری	محلی	شهری	محلی	
۹	۲	%۳	%۱۳	۱۴,۸۷	۵۱,۰۲	آموزشی
۰	۰	%۰	%۰	۰	۰	آموزش عالی
۴	۰	%۱۲	%۰	۵۹,۳۱	۰	حوزه (علوم دینی)
۶	۴	%۷	%۶	۳۲,۶۱	۲۱,۸۵	فرهنگی-هنری
۷	۷	%۶	%۱	۲۸,۹۴	۴,۴۸	مذهبی
۵	۳	%۱۰	%۹	۴۵,۴۹	۳۳,۱۴	درمانی-بهداشتی
۰	۶	%۰	%۲	۰	۸,۴۳	اداری-انتظامی
۳	۵	%۱۳	%۳	۶۳,۷۷	۱۰,۹۴	ورزشی
۱۰	۰	%۲	%۰	۹,۲۷	۰	تفریحی-گردشگری
۱	۱	%۲۹	%۶۵	۱۳۶,۷۲	۲۵۰,۱۴	پارک
۲	۸	%۱۴	%۱	۶۶,۸۴	۳,۹۹	تأسیسات و تجهیزات شهری
۸	۰	%۴	%۰	۱۶,۷۶	۰	حمل و نقل انبار

در ابتدا پیشنهاد می‌گردد با توجه به وجود پتانسیل کاربری‌های زیر در حریم، در تدوین چشم‌انداز ملاحظات لازم به عمل آید.

به صورتی که با داشتن طرح مشخص احداث یک قطب تفرجگاهی در حریم شهر، براساس مصوبات موجود امکان‌پذیر است.

جدول ۴: سرانه پیشنهادی با توجه به پتانسیل کاربری در حریم

پیشنهاد مشاور		شورای عالی شهرسازی و معماری				سال ۹۰	
ملاحظات	متوسط	سرانه ملاک عمل	حداکثر سرانه استاندارد	حداقل سرانه استاندارد	متوسط	سرانه وضع موجود	نوع
نیم متر از سرانه در محدوده حریم شهر تأمین شود	۱٫۵	۱+۲	۲٫۵	۱	۱٫۷۵	۰٫۵۵	بهداشتی-درمانی
نیم متر از سرانه در محدوده حریم شهر تأمین شود	۱٫۵	۱+۲	۲	۱٫۲	۱٫۶	۰٫۴۹	ورزشی
نیم متر از سرانه در محدوده حریم شهر تأمین شود	۰٫۶	۰٫۲+۱	۰٫۷۵	۰٫۲	۰٫۴۷۵	۰٫۴۱	تفریحی-گردشگری
سه متر از سرانه در محدوده حریم شهر با پارک‌های تفرجگاهی تأمین شود	۵	۵		۸	۸	۲٫۶۵	فضای سبز
نیم متر از سرانه در محدوده حریم شهر تأمین شود	۱٫۵	۱+۲	۲	۱	۱٫۵	۰٫۶۳	تاسیسات شهری
گورستان در بیرون شهر احداث و گورستان داخل شهر به فضای سبز تبدیل شود			۱	۰٫۵	۰٫۷۵	۰٫۲	تجهیزات شهری (نظیر گورستان)

در نهایت سرانه‌های پیشنهادی در محورهای کاربری عمومی در جدول ذیل مشاهده می‌شود:

جدول ۵: بررسی سرانه‌های عمومی شهر قم و سرانه‌های پیشنهادی

متوسط سرانه‌های مشاور	متوسط سرانه	کمبود		موجود		کاربری عمومی
		شهری	محلی	شهری	محلی	
۱,۵۵	۴,۰۰	۰,۱۱	۰,۳۸	۰,۴۰	۰,۴۰	آموزشی
۱,۶۰		۰	۰	۲,۶۳	۰	آموزش عالی
۰,۸۸		۰,۴۵	۰	۰,۳۰	۰	حوزه
۰,۶۳	۱,۲۵	۰,۲۵	۰,۱۶	۰,۰۵	۰,۰۴	فرهنگی-هنری
۰,۵۵	۱,۲۵	۰,۲۲	۰,۰۳	۰,۰۸	۰,۲۰	مذهبی
۱,۵۰	۱,۷۵	۰,۳۴	۰,۲۵	۰,۳۱	۰,۱۰	درمانی-بهداشتی
۱,۱۳	۲,۲۵	۰	۰,۰۶	۰,۹۸	۰,۰۴	اداری-انتظامی
۱,۵۰	۱,۶۰	۰,۴۸	۰,۰۸	۰,۲۷	۰,۰۸	ورزشی
۰,۶۰	۰,۴۸	۰,۰۷	۰	۰,۱۳	۰	تفریحی گردشگری
۵,۰۰	۸,۰۰	۱,۰۳	۱,۸۹	۰,۹۷	۱,۸۹	پارک
۱,۵۰	۱,۵۰	۰,۵۰	۰,۰۳	۰,۴۱	۰,۰۶	تاسیسات و تجهیزات شهری
۱,۲۵		۰,۱۳	۰	۰,۸۷	۰	حمل و نقل و انبار
۱۷,۶۸	۲۲,۰۸	۳,۵۸	۲,۹۰	۷,۴۲	۲,۷۹	جمع

۶-۲- برنامه پنجم و ششم توسعه |

برنامه ششم توسعه: برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۵-۱۳۹۹) می‌باشد. برنامه ششم در حال بررسی در مجلس شورای اسلامی است. جزئیات متن پیشنهادی لایحه برنامه ششم توسعه منتشر شد. خلاصه متن لایحه پیشنهادی برنامه ششم توسعه، در پیوست قابل ملاحظه می‌باشد (پیوست شماره ۳).

برنامه پنجم توسعه کشور (مواد مربوط به شهرداری‌ها):

به دلیل این‌که برنامه ششم تصویب نشده و در حال بررسی می‌باشد، لذا در این پروژه مبنای کار براساس برنامه پنجم توسعه قرار گرفته است.

فصل اول- فرهنگ ایرانی-اسلامی

ماده ۶- به منظور توسعه فضاهای مذهبی- فرهنگی و بهره‌گیری بهینه از بقاع متبرکه، گلزار شهدا و اماکن مذهبی و تثبیت جایگاه مسجد به عنوان اصلی‌ترین پایگاه عبادی و تربیتی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، اقدامات زیر انجام می‌شود:

الف. وزارت مسکن و شهرسازی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و شهرداری‌ها موظفند در طراحی و اجرای طرح‌های جامع تفصیلی شهری و هادی روستایی و شهرک‌ها و شهرهای جدیدالاحداث، اراضی مناسبی را برای احداث مسجد و خانه عالم پیش‌بینی نماید و پس از آماده‌سازی، بدون دریافت هزینه و با حفظ مالکیت عمومی و دولتی در اختیار متقاضیان احداث مساجد قرار دهند.

ب. مالکان اماکن تجاری، اداری و خدماتی جدیدالاحداث، موظفند نمازخانه مناسبی را در اماکن مذکور احداث نمایند. تأیید نقشه مجتمع‌های مذکور، منوط به پیش‌بینی محل مناسب برای نمازخانه براساس دستورالعمل ابلاغی شورای عالی معماری و شهرسازی است.

ج. سازمان جنگل‌ها، مراتع و آب‌خیزداری کشور و شهرداری‌ها، موظفند نسبت به احداث یا اختصاص فضای کافی و مناسب برای مسجد یا نمازخانه در پارک‌های ملی و بوستان‌های شهری اقدام نمایند.

د. کلیه دستگاه‌های اجرایی، مراکز آموزشی، بیمارستان‌ها و مراکز درمانی، مجموعه‌های ورزشی، مجتمع‌های رفاهی، تفریحی و مجتمع‌های تجاری اعم از دولتی یا غیردولتی، موظفند نسبت به احداث یا اختصاص و نگهداری فضای کافی و مناسب برای مسجد یا نمازخانه اقدام نمایند.

هـ. وزارتخانه‌های راه و ترابری و نفت، موظفند نسبت به احداث مسجد و نمازخانه در پایانه‌های مسافری و جایگاه‌های عرضه سوخت بین شهری، و همچنین نگهداری و مدیریت مساجد و نمازخانه‌های مذکور از طریق بخش غیردولتی اقدام نمایند.

و. به منظور ارتقای کارکرد فرهنگی و هنری مساجد، برقراری عدالت فرهنگی و ترویج فرهنگ اسلامی و جذب جوانان و نوجوانان به مساجد، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مکلف است با رعایت موازین اسلامی ترتیبی اتخاذ نماید تا پایان برنامه، حداقل یک چهارم مساجد شهری و روستاهای بالای هزار نفر جمعیت برخوردار از کانون فرهنگی و هنری باشند.

فصل سوم- اجتماعی

ماده ۳۹. به منظور توانمندسازی افراد و گروه‌های نیازمند به ویژه زنان سرپرست خانوار و معلولان نیازمند، با تأکید بر برنامه‌های اجتماع محور و خانواده محور، با استفاده از منابع بودجه عمومی دولت و کمک‌های مردمی اقدامات زیر توسط دولت انجام می‌شود:

الف. طراحی نظام سطح‌بندی خدمات حمایتی و توانمندسازی متناسب با شرایط بومی، منطقه‌ای و گروه‌های هدف حداکثر تا پایان سال اول برنامه، و فراهم نمودن ظرفیت‌های لازم برای استقرار نظام مذکور در طول برنامه

ب. اجرای برنامه‌های توانمندسازی حداقل سالانه ده درصد (۱۰٪) خانوارهای تحت پوشش دستگاه‌های حمایتی به استثنای سالمندان و معلولین ذهنی، و خروج آنان از پوشش حمایت‌های مستقیم

ج. تأمین حق سرانه بیمه اجتماعی زنان سرپرست خانوار نیازمند، افراد بی‌سرپرست و معلولین نیازمند در طول سال‌های اجرای برنامه

د. معافیت افراد تحت پوشش سازمان‌ها و نهادهای حمایتی از پرداخت هزینه‌های صدور پروانه ساختمانی، عوارض

شهرداری و هزینه‌های انشعاب آب، فاضلاب، برق و گاز برای کلیه واحدهای مسکونی اختصاص یافته به آن‌ها فقط برای یک بار.

فصل پنجم - اقتصادی

ماده ۸۳:

الف. به بانک مرکزی اجازه داده می‌شود در چهارچوب قانون بودجه سنواتی جهت تأمین مالی پروژه‌های زیربنایی توسعه‌ای دولتی، نسبت به انتشار اوراق مشارکت و انواع صکوک اسلامی در بازارهای بین‌المللی اقدام نماید.

ب. به شرکت‌های دولتی و شهرداری‌ها اجازه داده می‌شود در راستای تأمین منابع ارزی طرح‌های سرمایه‌گذاری خود، پس از تأیید وزارت امور اقتصادی و دارایی و بانک مرکزی، اقدام به انتشار اوراق مشارکت و انواع صکوک اسلامی نمایند. تضمین اصل و سود این اوراق با شرکت‌ها و شهرداری‌های مذکور است.

ماده ۱۲۳: عوارض وصولی ارزش افزوده و عوارض آلودگی واحدهای تولیدی موضوع بند (الف) و تبصره (۱) ماده (۳۸) قانون مالیات بر ارزش افزوده، در هر شهرستان به نسبت جمعیت بین شهرداری‌ها و دهیاری‌های همان شهرستان توزیع می‌گردد. در صورتی که آلودگی واحدهای بزرگ تولیدی (پنجاه نفر و بیشتر) به بیش از یک شهرستان در یک استان سرایت کند، عوارض آلودگی براساس سیاست‌های اعلامی معاونت به نسبت تأثیرگذاری، در کمیته‌ای مرکب از معاون برنامه‌ریزی استان، فرمانداران شهرستان‌های ذی‌ربط، مدیرکل محیط‌زیست و مدیرکل امور مالیاتی استان، بین شهرستان‌های متأثر توزیع می‌شود.

در صورتی که شهرستان‌های متأثر از آلودگی در دو یا چند استان واقع شده باشند، اعضای کمیته توزیع کننده عوارض آلودگی واحدهای بزرگ (پنجاه نفر و بیشتر) متشکل از نماینده معاونت، معاونین برنامه‌ریزی استان‌های ذی‌ربط، نماینده سازمان حفاظت محیط‌زیست و نماینده اداره کل مالیاتی براساس سیاست‌های اعلامی معاونت، اقدام به توزیع عوارض آلودگی خواهند کرد.

ماده ۱۶۸. به منظور مقاوم‌سازی ساختمان‌ها و اصلاح الگوی مصرف به ویژه مصرف انرژی در بخش ساختمان و مسکن، اقدامات زیر انجام می‌شود:

الف. شهرداری‌ها مکلفند نسبت به درج الزام رعایت مقررات ملی ساختمان در پروانه‌های ساختمانی اقدام نمایند. صدور پایان کار برای واحدهای احداث شده بر مبنای این پروانه‌ها، منوط به رعایت کامل این مقررات است.

تبصره: متخلفان از مقررات ملی ساختمان از جمله طراح، ناظر، مجری و مالک براساس آیین‌نامه‌ای که به تصویب هیأت وزیران می‌رسد، موظف به رفع نقص و جبران خسارت می‌شوند.

ب. صدور پروانه هرگونه ساختمان، منوط به ارائه موافقت اصولی بیمه کیفیت ساختمان احداثی است. شرکت‌های بیمه مکلفند براساس بیمه‌نامه صادره در صورت ورود هرگونه خسارت در طی ده سال به ساختمان احداثی، خسارت‌های وارده را ظرف سه ماه جبران نمایند.

ج. کلیه مجریان دولتی موظفند مسئولیت حرف‌های خود و در صورت نیاز، مسئولیت سایر عوامل مرتبط در طراحی، محاسبه و نظارت ساختمان‌های تحت پوشش خود اعم از شهری و روستایی را، نزد یکی از شرکت‌های دارای صلاحیت بیمه نمایند.

د. به منظور انجام مطالعات لازم برای کاهش خطرپذیری زلزله:

۱. شبکه ایستگاه‌های شتاب‌نگاری و زلزله‌نگاری و پیش‌نشانگرهای زلزله توسعه یابد.
- تبصره. ایستگاه‌های شتاب‌نگاری در شهرستان و روستاهای بزرگ به ازای هر بیست و پنج هزار نفر یک ایستگاه توسعه می‌یابد.
۲. طی برنامه مصالح و روش‌های مؤثر در مقاوم‌سازی ساختمانی، استاندارد و از تولیدکنندگان آن‌ها حمایت شود.

ماده ۱۷۱:

- الف.** شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، مکلف است نسبت به احصای مناطق ویژه نیازمند به‌سازی و نوسازی در بافت‌های فرسوده و دسته‌بندی طرح‌های واقع در این مناطق، با اولویت:
۱. طرح‌هایی که به دلیل وجود منافع عمومی، اجرای آن‌ها ضروری است.
  ۲. طرح‌هایی که از طریق تدوین ضوابط و مقررات و مشارکت مردم و حمایت دولت، شهرداری‌ها و دهیاری‌ها به مرور زمان قابل انجام است، اقدام نماید.

تبصره: طرح‌های گروه (۱) مشمول برنامه‌های عمومی و عمرانی دولت، موضوع «لایحه قانونی نحوه خرید و تملک اراضی و املاک مصوب ۱۳۵۸ شورای انقلاب» می‌باشد که تمام یا بخشی از منابع مورد نیاز آن می‌تواند از طریق بخش‌های غیردولتی تأمین شود. رأی صادره موضوع ماده (۴) قانون مذکور، قابل اعتراض در مراجع صالحه قضایی است.

ب. دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط موظفند به منظور افزایش بهره‌وری و استحصال زمین، نسبت به احیای بافت‌های فرسوده و نامناسب روستایی اقدام نمایند.

ج. وزارت مسکن و شهرسازی و شهرداری‌ها، موظفند با اعمال سیاست‌های تشویقی و در چهارچوب قانون حمایت از احیای بافت‌های فرسوده، از اقدامات بخش غیردولتی برای احیا و بازسازی بافت‌های فرسوده در قالب بودجه مصوب حمایت نمایند.

د. وزارت مسکن و شهرسازی و شهرداری‌ها موظفند هر سال در طول برنامه، حداقل ده درصد از بافت‌های فرسوده شهری را احیا و بازسازی نمایند. تسهیلات و بودجه مورد نیاز، همه ساله با پیشنهاد وزارت مسکن و شهرسازی در بودجه عمومی پیش‌بینی می‌شود و در اختیار وزارت مسکن و شهرسازی و شهرداری‌ها یا مجریان طرح‌های نوسازی با معرفی شهرداری، قرار خواهد گرفت.

تبصره: دولت موظف است حداقل پنجاه درصد از منابع، اعتبارات و تسهیلات اعطایی برای بخش مسکن، اعم از طرح‌های مسکن مهر، مسکن جوانان و نیازمندان و مانند آن را به اجرای طرح‌های مذکور در محدوده بافت‌های فرسوده شهری اختصاص دهد.

هـ. وزارت مسکن و شهرسازی موظف است ساماندهی و احیای شهرهای آسیب‌دیده از جنگ تحمیلی، و استفاده از اراضی رها شده و ساختمان‌های مخروبه باقی مانده داخل شهرهای مورد نظر را در اولویت قرار دهد.

ماده ۱۷۳. دولت مجاز است در طول برنامه نسبت به تهیه برنامه جامع مدیریت شهری، به منظور دستیابی به ساختار مناسب و مدیریت هماهنگ و یکپارچه شهری در محدوده و حریم شهرها، با رویکرد تحقق توسعه پایدار شهرها، تمرکز مدیریت از طریق واگذاری وظایف و تصدی‌های دستگاه‌های دولتی به بخش‌های خصوصی و تعاونی و شهرداری‌ها، بازنگری و به‌روزرسانی قوانین و مقررات شهرداری‌ها و ارتقای جایگاه شهرداری‌ها و اتحادیه آن‌ها، اقدام قانونی به عمل آورد.

ماده ۱۷۴. شوراهای اسلامی و شهرداری‌ها و سایر مراجع ذی‌ربط، موظفند تا پایان سال اول برنامه از طریق تدوین نظام درآمد‌های پایدار شهرداری‌ها، با اعمال سیاست‌های ذیل اقدام نمایند:

الف. کاهش نرخ عوارض صدور پروانه ساختمانی در کاربری‌های تجاری، اداری، صنعتی متناسب با کاربری‌های مسکونی همان منطقه، باتوجه به شرایط اقلیمی و موقعیت محلی و نیز تبدیل این عوارض به عوارض و بهای خدمات بهره‌برداری از واحدهای احداثی این کاربری‌ها و همچنین عوارض برارزش افزوده اراضی و املاک، ناشی از اجرای طرح‌های توسعه شهری.

ب. تعیین سهم شهروندان در تأمین هزینه‌های خدمات عمومی و شهری، نگهداری، نوسازی و عمران شهری و همچنین تعیین سهم دولت در ایجاد زیرساخت‌های توسعه، عمران شهری و حمل و نقل

ج. تبدیل عوارض موضوع درآمد شهرداری‌ها از عوارض بر املاک، به عوارض ناشی از مصرف و خدمات

د. تعیین ضمانت اجرایی برای وصول عوارض، بهای خدمات و سایر درآمدهای قانونی شهرداری‌ها

هـ. افزایش تراکم زمین‌های مشجر با سطح اشغال کمتر، نسبت به زمین‌های غیرمشجر با سطح اشغال بیشتر

و. تقویت سازوکارهای مدیریت و نظارت بر هزینه‌کرد شهرداری

ز. برون‌سپاری وظایف قابل واگذاری و هدایت بودجه شهرداری‌ها، به سمت هزینه‌کرد در حوزه وظایف اصلی و قانونی آن‌ها و ممنوعیت پرداخت هرگونه هزینه از اعتبارات شهرداری به دستگاه‌های اجرایی

ماده ۱۷۵. در جهت ایجاد درآمد پایدار برای شهرداری‌ها:

الف. سازمان امور مالیاتی موظف به ارائه اطلاعات درآمد مشمول مالیات مشاغل، در حدود مقرر در قوانین مرتبط با شهرداری‌ها است.

ماده ۱۹۰. کلیه دستگاه‌های اجرایی و مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی، موظفند جهت کاهش اعتبارات هزینه‌ای دولت، اعمال سیاست‌های مصرف بهینه منابع پایه و محیط‌زیست برای اجرای برنامه مدیریت سبز شامل مدیریت مصرف انرژی، آب، مواد اولیه و تجهیزات (شامل کاغذ)، کاهش مواد زاید جامد و بازیافت آن‌ها (در ساختمان‌ها و وسایط نقلیه) طبق آیین‌نامه‌ای که توسط سازمان حفاظت محیط‌زیست و معاونت با همکاری دستگاه‌های ذی‌ربط تهیه و به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید اقدام نمایند.

ماده ۲۰۰. در زمان صلح با تأیید ستاد کل نیروهای مسلح، قسمتی از نیاز دولت، شهرداری‌ها و دهیاری‌ها به نیروی انسانی، با استفاده از خدمت مشمولان وظیفه مشروط به عدم ورود آسیب به آمادگی رزمی کشور و پس از گذراندن دوره آموزش نظامی، تأمین می‌گردد. نیاز دولت، شهرداری‌ها و دهیاری‌ها از طریق وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح به ستاد کل اعلام می‌شود.

هزینه‌های مربوط به دوره آموزش نظامی برعهده وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح است و حقوق و مزایا و جیره استحقاقی در دوره خدمت از محل اعتبارات دستگاه مربوطه تأمین می‌گردد. میزان دریافتی این قبیل افراد نباید در مجموع از حد مقرر در قوانین نیروهای مسلح تجاوز نماید.

حداقل پنجاه درصد از نیروهای انسانی فوق که فارغ‌التحصیل دانشگاه هستند، باید در مناطق توسعه نیافته یا کمتر توسعه یافته کشور خدمت کنند.

۲-۷- سند جامع حمل و نقل شهر قم |

با توجه به نرخ بالای سفر در شهر قم و الزام وجود سند جامع در حوزه حمل و نقل، اقدامات درخور توجهی توسط شهرداری قم انجام گرفته است که در بررسی اسناد موجود، تاکنون سه سند در این خصوص مصوب شده است که به ترتیب می‌توان به مطالعات مرحله اول طرح جامع حمل و نقل شهر قم که پژوهشکده حمل و نقل دانشگاه شریف در سال ۸۴-۸۲ انجام

نمود، مطالعات مرحله دوم طرح جامع حمل و نقل شهر قم به دست مهندسیین مشاور گذر راه در سال ۸۶، و مطالعات امکان‌سنجی اجرای قطار شهری قم در سال ۸۶ اشاره نمود.

شهر قم از دیرباز یکی از مراکز علمی مذهب تشیع در جهان اسلام بوده و وجود مرقد مطهر حضرت معصومه (س) و مسجد مقدس جمکران، موجب گردیده است سیل عظیمی از مشتاقان و عاشقان به این شهر سفر کنند.

انجام مطالعات طرح حمل و نقل، حاکی از حجم قابل توجه سفرهای شهری، کافی نبودن امکانات فعلی، استفاده بی‌رویه از وسایل نقلیه شخصی و حجم بالای آلودگی هواست.

هدف کلی این مطالعات که به منظور برنامه‌ریزی بلندمدت سامانه حمل و نقل شهری و تعیین اولویت‌بندی نیازهای آینده شهر و همچنین نحوه اولویت‌بندی پاسخگویی به این نیازها می‌باشد، به صورت تفکیکی عبارتند از:

۱. بهبود وضعیت حمل و نقل

۲. مدیریت عرضه تسهیلات ترافیکی و توسعه معابر شهری

۳. استفاده از فناوری‌های نو در سامانه حمل و نقل همگانی

۴. اعمال سیاست‌های مدیریت تقاضای سفر

۵. گسترش سیستم‌های اطلاع‌رسانی و خدمات‌رسانی جهت کاهش تقاضای سفر

۶. آگاهی دادن به مردم در خصوص مسایل زیست‌محیطی ناشی از رشد روزافزون استفاده از خودروها در محیط شهری پیشنهادات ارائه شده در طرح جامع حمل و نقل شهر قم در دو افق کوتاه‌مدت و بلندمدت پیشنهاد شده است که در دوره کوتاه‌مدت ۵ ساله، به منظور برنامه‌ریزی برای اقدامات ساماندهی وضع موجود، تسهیلات حمل و نقل و ترافیک شهری شامل شبکه معابر، سامانه‌های حمل و نقل همگانی و مدیریت تقاضای سفر و... انتخاب شده است. دوره بلندمدت ۲۰ ساله جهت برنامه‌ریزی طرح‌های توسعه شهری و تسهیلات حمل و نقل شهری شامل شبکه معابر و سامانه‌های حمل و نقل انبوه و... مد نظر قرار گرفته است.

در آن مطالعات با بررسی کلیه اسناد بالادست مرتبط و ارزیابی تسهیلات موجود ترافیک شهر قم و تعیین برآورد تقاضا در وضعیت فعلی و افق طرح، نسبت به تعیین زیرساخت‌های مورد نیاز در افق طرح نظیر وضعیت شبکه معابر، نوع سیستم حمل و نقل و عوامل مربوطه اقدام شده است. در نهایت براساس شاخص‌های مربوطه، الویت اجرایی پروژه‌های شهری در حوزه حمل و نقل مشخص گردیده است.

به هر حال براساس بررسی انجام شده، با توجه به این‌که مطالعات طرح جامع حمل و نقل شهر قم به صورت تخصصی به بررسی مسایل پرداخته است، نتایج این مطالعات در سطوحی از برنامه راهبردی که به مقوله حمل و نقل اشاره می‌کند استفاده خواهد شد.

۲-۸- سند راهبردی حوزه علمیه شهر قم |

نهاد مقدس حوزه علمیه تشیع که فلسفه وجودی آن تعلیم، تحقیق و ترویج آموزه‌های اسلامی بر مبنای تعالیم و حیانی، سنت و سیره نبی اکرم اسلام (ص) و اهل بیت (علیهم‌السلام) می‌باشد، از بدو تأسیس تاکنون همواره منشأ برکات و ثمرات فراوانی برای جامعه اسلامی بوده است، به گونه‌ای که تأثیر حرکت علمی و فرهنگی آن در جوامع غیراسلامی نیز مشهود بوده است و حتی بسیاری از پیشرفت‌های علمی جهان غرب، مرهون ترجمه و استفاده از آثار و کتب دانشمندان علوم اسلامی و دینی است.

در عصر کنونی نیز با ایجاد و استقرار نظام اسلامی در ایران و الهام بخشی آن برای جهانیان، و عطش روزافزون جوامع خسته از مکاتب الحادی و مادی در اقصی نقاط دنیا و موج بیداری و معنویت‌گرایی در سراسر گیتی، فرصت بی‌نظیری برای حوزه علمیه جهت ایفای نقش تاریخی خود و هدایت و رهبری این خیزش عظیم معنوی به سرمنزل مقصود فراهم آمده است. با تحقیق و تدقیق در آموزه‌های اسلامی و دیدگاه‌های علمای سلف (قدس سرهم) به ویژه احیاگر اسلام ناب محمدی در عصر حاضر، امام خمینی (ره)، و منویات مقام معظم رهبری (مدظله) و مراجع عظام تقلید (مدظله‌هم)، لزوم توجه به افق‌های بلندمدت و تفکر جهانی و بین‌المللی بیش از پیش احساس می‌شود. از این رو با استفاده از رهنمودهای زعما و حمایت‌های شورای عالی سیاست‌گذاری حوزه علمیه، این مدیریت از حدود ۴ سال پیش شروع به طراحی، تهیه و تدوین سند چشم‌انداز حوزه علمیه نمود.

در این راستا با بهره‌گیری از نظرات خبرگان، فضلا، کارشناسان حوزوی و غیرحوزوی، اجرای پروژه‌های مطالعاتی مرتبط و انجام جلسات کارشناسی فشرده و منظم، و با مطالعه روند گذشته و پیش‌بینی رخدادهای اثرگذار بر حوزه در ابعاد آموزشی، پژوهشی، تبلیغی، تربیتی و مدیریتی، موفق به تنظیم سند چشم‌انداز (برنامه راهبردی) حوزه علمیه شده است. به منظور دستیابی به سند برنامه راهبردی حوزه علمیه، ملاک‌ها و شاخص‌هایی که در ادامه آمده مورد توجه قرار گرفته است.

۱. محتوای تدوین شده در راستای اصول مسلم حاکم بر حوزه علمیه می‌باشد، از جمله اصول:

۱-۱- اصالت اخلاق و تربیت معنوی، به مثابه اصل حاکم.

۲-۱- استقلال فکری و فرهنگی حوزه‌های علمیه.

۳-۱- حفظ هویت روحانیت و ارزش‌ها و اصالت‌های حوزه و سلف صالح.

۴-۱- استقلال اقتصادی حوزه.

۵-۱- ارتباط عمیق با مردم و زهد و بی‌آلایشی.

۶-۱- ارتباط با نظام اسلامی و توجه به نیازهای گسترده و متنوع آن.

۷-۱- توجه به نیازهای گوناگون انسان معاصر و به ویژه نیازهای اجتماعی.

۸-۱- توجه به نیازهای جهانی به ویژه کشورهای اسلامی.

۹-۱- ارتباط با مراکز علمی و فرهنگی داخل و خارج کشور.

۱۰-۱- استفاده از علوم و تجارب بشری متناسب با اصالت حوزه.

۱۱-۱- احیای تمدن و فرهنگ اسلامی.

۱۲-۱- حفظ و گسترش روحیه ژرف‌نگری در مباحث علمی.

۱۳-۱- استمرار تعلیم و تربیت حوزویان.

۱۴-۱- توجه به اصول و مبانی عام استنباط از متون دینی در ابعاد کارکردی.

۱۵-۱- زمینه‌سازی و تربیت طلاب براساس الگوها و معیارهای ذیل:

روحیه معنوی و الهی، روحیه نقادی و تعمق، روحیه تعبد و ولایت‌مداری، روحیه جامع‌نگری از طریق افزایش اطلاعات عمومی، روحیه گروهی و جمعی، روحیه فعال و پویا، اندیشه اجتماعی و سیاسی، رشد همه‌جانبه و متوازن شخصیت، قدرت بیان و سخنوری و تدوین و نگارش، روحیه انضباط و نظم، رعایت بهداشت جسمی و روانی، آمادگی رزمی و دفاعی.

۱۶-۱- حفظ کرامت انسانی و الهی و ارج‌گذاری متناسب با منزلت علمی و قابلیت و توانایی طلاب، فضلا و علما.

۱۷-۱- تمرکزگرایی در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی و تمرکززدایی در پشتیبانی و اجرا.

۱-۱۸- رشد و گسترش حوزه و ایجاد مراکز و مؤسسات وابسته با مشارکت علما و مردم و بهره‌گیری از ظرفیت‌های داخلی و خارجی.

۱-۱۹- گسترش آموزش‌ها و ارزش‌های حوزوی با نگرش متعادل و متوازن به همه مناطق.

۲-۹- سند راهبردی جامعه‌المصطفی شهر قم |

جامعه‌المصطفی‌العالمیه، نهادی علمی و بین‌المللی با هویت حوزه‌ای است که با هدف گسترش علوم اسلامی، انسانی و اجتماعی، با رویکرد آموزشی، پژوهشی و تربیتی، اهتمام دارد که انبوهی از داوطلبان را از سراسر گیتی تحت پوشش قرار دهد و فرصت کم‌نظیری برای تشنگان زلال معارف اسلامی و هدایت قرآنی در سراسر جهان فراهم آورد تا ضمن تربیت مجتهدان، عالمان و متخصصان پارسا و متعهد، به تبیین، تولید و تعمیق تفکرات و اندیشه‌های اسلامی و نشر و ترویج اسلام ناب محمدی همت گمارد. این نهاد علمی بین‌المللی بیش از ۵۰۰۰۰ دانش‌پژوه مرد و زن را از ۱۲۲ ملیت، تحت تعلیم و تربیت خود داشته است که تاکنون، بیش از ۲۵۰۰۰ نفر از آنان، دانش‌آموخته شده‌اند.

■ تولیدات پژوهشی جامعه‌المصطفی

جامعه‌المصطفی‌العالمیه، با بهره‌مندی از ۱۵۰ گروه علمی، آموزشی و پژوهشی، ۹۰ انجمن علمی، بیش از ۲۵۰۰ پژوهشگر، ۱۲ مرکز پژوهشی و پژوهشگاه و نیز ۶۰ کتابخانه با بیش از ۵۰۰،۰۰۰ نسخه کتاب در داخل و خارج کشور، تولیدات علمی فراوانی در زمینه ترجمه، تألیف، پژوهش و تصحیح در قالب ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب، ۴۰۰۰ پایان‌نامه، ۲۰۰ عنوان مجله و نشریه علمی-پژوهشی، علمی-ترویجی، تخصصی و اطلاع‌رسانی، ۵۰۰ عنوان کتاب درسی، ۸۳ سایت علمی و ۳۵۰۰۰ مقاله به بیش از ۲۰ زبان زنده جهان عرضه نموده است.

■ انتشارات جامعه‌المصطفی

دستاورد‌های علمی جامعه‌المصطفی‌العالمیه در قالب کتاب و منشورات دیگر به زبان‌های فارسی، عربی، انگلیسی، فرانسوی، آلمانی، روسی، اردو، آذری، ترکی استانبولی، هوسا، سواحیلی، بنگال، تاجیکی و... به همت مراکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی در قم، مشهد، تهران و اصفهان و نیز در کشورهای انگلستان، اندونزی، مالزی، لبنان، هند، پاکستان، افغانستان و تایلند چاپ و منتشر می‌شود.

■ تبادلات پژوهشی جامعه‌المصطفی

این نهاد علمی به منظور گسترش ارتباطات پژوهشی و تبادلات علمی، همایش‌های علمی بین‌المللی، کارگاه‌های پژوهشی، اردوهای علمی، المپیادها و مسابقات علمی بین‌المللی متعددی را به صورت سالانه در داخل و خارج کشور برگزار می‌کند و یا در برگزاری آن‌ها همکاری می‌نماید. افزون بر این، فرصت‌های مطالعاتی بسیاری را در اختیار پژوهشگران مراکز علمی جهان قرار می‌دهد. تاکنون، پانزده دوره جشنواره بین‌المللی پژوهشی شیخ طوسی (ره) با دریافت بیش از چهار هزار اثر علمی از شرکت‌کنندگان در سراسر جهان برگزار شده است.

۳. بررسی مطالعات پیشین |

در اینجا به اختصار، مطالعات و تحقیقات پیشین صورت گرفته در خصوص تدوین برنامه راهبردی شهرداری قم مورد بررسی قرار می‌گیرد. سپس به آسیب‌شناسی این اسناد خواهیم پرداخت.

الف) سند تدبیرگران

این تحقیق توسط گروه مشاوران تدبیرگران در سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۹۱ هجری شمسی انجام شد که افق پنج ساله ۱۳۹۲ الی ۱۳۹۶ را در برمی‌گرفت. در این سند، نظام‌نامه‌های موجود و اسناد فرادستی مورد مطالعه قرار گرفته است و به بررسی وضع موجود استان قم از لحاظ شرایط راهبردی، وضعیت جغرافیایی، جمعیتی، اقتصادی، وضع موجود تأسیسات و تجهیزات زیربنایی، وضعیت گردشگری، فرهنگی و اجتماعی، مسایل و مشکلات امور عملیاتی و زیربنایی شهر قم، وضعیت مدیریت شهری و تحلیل هزینه‌ها و درآمدهای بخش‌های مختلف پرداخته شده و سپس چشم‌انداز، اهداف کیفی و کوتاه‌مدت و طرح‌ها و پروژه‌های شهرداری قم استخراج شده است.

ب) سند اعتصامی

این مطالعه در بازه زمانی سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۹۰، توسط آقای دکتر منصور اعتصامی به همراه اعضای کارگروه‌های تدوین انجام گرفت.

پ) سند چشم‌انداز استانداری قم

این سند به اهتمام استانداری قم، معاونت برنامه‌ریزی در سال ۱۳۸۸ انجام شد. در این سند، نخست چشم‌انداز شهر قم و سپس مأموریت‌ها، اهداف، راهبردها و سیاست‌های اجرایی مشخص شده است.

۳-۱- آسیب‌شناسی مطالعات مرتبط پیشین |

در سال‌های گذشته، در شهرداری قم فعالیت‌های ارزشمندی در خصوص تدوین سند راهبردی شهرداری صورت پذیرفته که متأسفانه هیچ‌یک در عمل به عنوان برنامه عملیاتی مورد استفاده شهرداری قرار نگرفته است. در خصوص بررسی چرای عدم اجرا و ارزیابی برنامه‌های تدوین شده دلایل مختلفی می‌بایست مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد که بررسی دقیق آن در این مقاله نمی‌گنجد. در اینجا به منظور پرهیز از دوباره کاری و استفاده از مزیت‌های سند‌های قبلی و پرهیز از مشکلات احتمالی موجود در اسناد قبلی، به بررسی کارشناسی این اسناد و استفاده حداکثری از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های موجود در آن خواهیم پرداخت:

مطالعات قبلی صورت گرفته در شهرداری قم با موضوع تدوین سند راهبردی، دارای نقاط و ویژگی‌های مثبت ذیل می‌باشد:

۱. در این مطالعات، نظرسنجی‌های میدانی متنوعی از جامعه آماری شهروندان، کارکنان و مدیران استانی و مراجع تقلید در خصوص محورهای چشم‌انداز و اولویت‌های شهری صورت گرفته و تحلیل شده است.
۲. اسناد بالادستی در سطح منطقه‌ای مانند سند توسعه استان به طور مناسب تحلیل شده است.

۳. تحلیل روندهای درآمدی و هزینه‌ای گذشته با دقت بالایی انجام شده است.

۴. سند مشکلات به تفکیک مناطق شهر مشخص شده است.

علی‌رغم برخورداری از مزایای فوق، در حوزه‌های ذیل نیازمند تحلیل و کارشناسی بیشتر می‌باشد:

۱. طرح جامع و طرح تفصیلی مناطق و طرح تفصیلی کل شهر که توسط مشاوران شهرسازی تهیه شده، به طور کامل بررسی و تحلیل نشده است. این طرح‌ها دارای نکات بسیاری در تحلیل وضع موجود و آینده تصویر شده قم می‌باشد.

۲. سندهای تخصصی موضوعی و موضعی موجود شهرداری قم، به نگاه کالبدی-فضایی تحلیل نشده است. برای مثال سند جامع حمل و نقل یا سند جامع قطار شهری، در بردارنده نکات بسیار مهمی می‌باشد که می‌تواند در تمامی مراحل تدوین سند مورد استفاده قرار گیرد.

۳. ارتباط میان تحلیل روندهای درآمدی گذشته و سناریوهای درآمدی آینده مشخص نیست و نقش عوامل مختلف محیطی در سناریوپردازی درآمد دیده نشده است.

۴. ساختار و سلسله مراتب راهبردی مورد استفاده در سند، در سطوح اهداف و راهبردها بیشتر با ادبیات کلاسیک برنامه‌ریزی راهبردی انطباق دارد و پاسخگوی ساختار ماتریسی و تنوع وظایف گستره شهرداری‌ها نیست که این امر در دستورالعمل‌ها و شیوه‌نامه‌های سازمان شهرداری‌های کشور مکرراً مورد تأکید قرار گرفته است. استفاده از ساختارهای شبکه‌ای و چند لایه به عنوان سلسله مراتب راهبردی سند، می‌تواند در حل این مشکل راهگشا باشد.

۵. چشم‌انداز و اهداف، کمتر به مضامین عملیاتی ترجمه شده است که بخشی از آن ناشی از ساختار کلی سلسله مراتب راهبردی می‌باشد. از این رو، ارتباط منطقی بین سلسله مراتب راهبردی و پروژه‌های پیشنهادی دیده نمی‌شود و به جای تعریف پروژه در سلسله مراتب راهبردی، پروژه‌های در ذیل سلسله مراتب کدینگ قبلی بودجه وزارت کشور تعریف شده است و ارتباط ساختار با برنامه راهبردی ندارد.

۶. اهداف و راهبردها کمی‌سازی نشده‌اند. (عدم تعریف شاخص)

۷. پویایی سیستم برنامه‌ریزی راهبردی که ویژگی اصلی می‌باشد، رعایت نشده است. بر این اساس مصادیق پروژه‌ها در طول برنامه به صورت ردیف‌های بودجه ارائه شده است، در حالی که براساس مدل‌های مختلف برنامه‌ریزی شهری مایل استون‌های مدنظر برنامه‌ریزان شهری، می‌بایست در افق برنامه تعریف شده و در انتهای هر سال بعد از ممیزی شرایط داخلی و محیطی، نسبت به ارائه پیشنهادات بودجه‌ای برای هر سال اقدام کرد. عدم رعایت این نکته باعث شده که درصد انطباق بودجه پیشنهادی با واقعیت عملیاتی شده، در افق برنامه تفاوت بسیاری داشته باشد.